

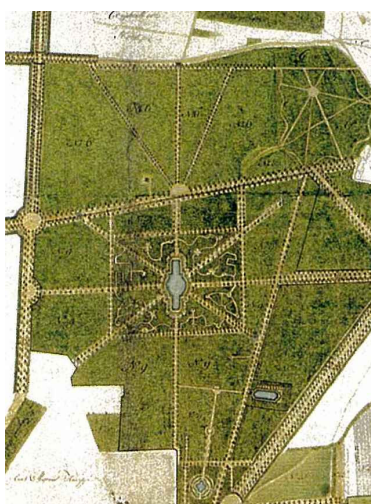
TASTBARE TIJD

Een historisch-geografisch project

1 VMBO

Waldheim MAVO Baarn

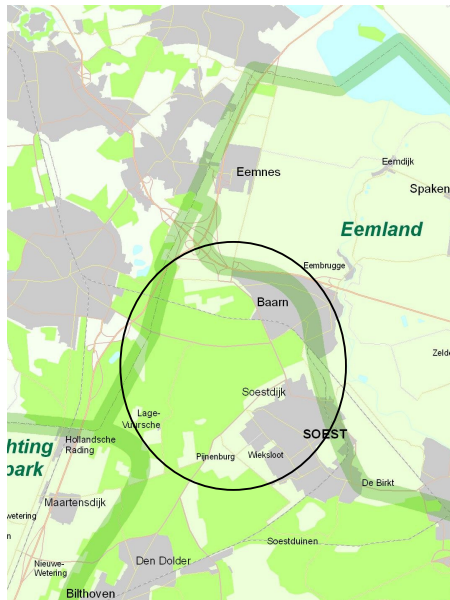
Mei 2009

Welkom bij het project Tastbare Tijd!

In dit project leer je hoe het landschap rond Baarn is ontstaan. Ook leer je over hoe de eerste mensen in het gebied leefden en welke sporen ze hebben achtergelaten.

Het gebied waarover je leert is het 'projectgebied'. Het gebied bestrijkt Baarn en omstreken, tot aan Eemnes in het noorden, Hilversum en Lage Vuursche in het westen en Soest in het zuiden. Baarn ligt op de grens van een hoog en droog gebied (Utrechtse Heuvelrug) en een laag en nat gebied (Eemland).

figuur 1 Het projectgebied

Het uiterlijk van het landschap is bepaald door sporen uit de ijstijd, door water en wind, maar ook door de mens. In deze voorbereidende lessen op het veldwerk ga je per tijdlaag onderzoeken welke ontwikkelingen er waren. In het veldwerk zul je stil staan bij plekken in de omgeving die nog iets van het verleden laten zien.

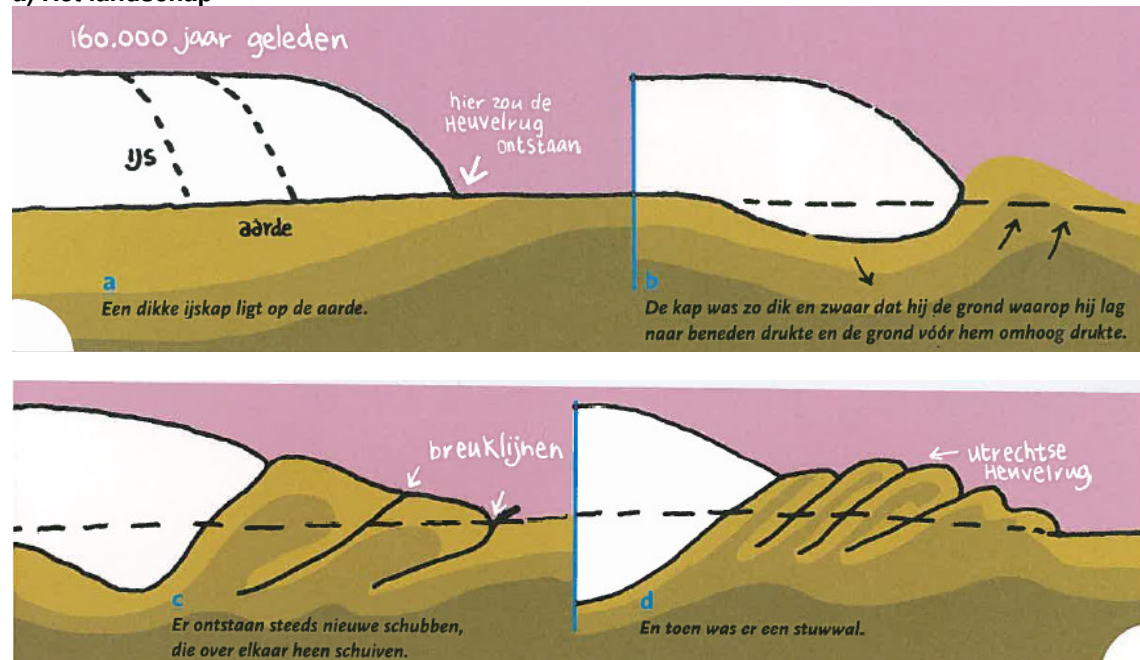
Tijdlaag	Thema's
Tot 1000	Onder het maaiveld
1000 – 1600	De structuur bepaald
1600 – 1800	Linten en lijnen
1800 – nu	Fabrieken, sporen en wegen

Bij elke tijdlaag moet je aantal vragen beantwoorden en moet je een kaart inkleuren. Voor elke tijdlaag heb je een aparte kaart. Let op: Gebruik de goede kaart!.

Veel plezier!

Tijdschaak 1: Tot 1000 Onder het maaiveld

a) Het landschap

figuur 2 Het ontstaan van de stuwwallen]

De ijstijd

Zo'n 100.000 jaar geleden was er een **ijstijd** in Nederland en een groot deel van Europa. Vanuit Scandinavië schoof een gigantische ijskap ons land binnen. Als een bulldozer duwde het ijs zand en grind voor zich uit. Toen het weer warmer werd smolt het ijs. Het zand en grind bleef als heuvels achter in het landschap. Die heuvels heten **stuwwallen**. Ook bleven grote keien die door het ijs waren meegevoerd, achter in ons land.

Het ijs was zo zwaar en krachtig dat de bodem waarover het ijs gleed werd uitgeschuurd tot een dal. Hierdoor is dal van de Eem (Eemland) ontstaan.

Een bekend voorbeeld van een stuwwal is de Utrechtse Heuvelrug. Maar ook de Soester Eng en de hoger gelegen delen van Baarn en Hilversum zijn kleine stuwwallen.

> *Opdracht: Kleur het stuwwalgebied (sw) op de kaart rood*

Na deze ijstijd kwam er nog een ijstijd in Nederland. Maar het ijs kwam toen niet meer tot in Nederland. Wel was het **klimaat** toen erg koud. Door de kou groeide er nauwelijks bomen, struiken of planten. Nederland was een kale vlakte waar de wind vrij spel had. In deze periode werd door de wind over het hele land een laagje dekzand afgezet.

> *Opdracht: Kleur het dekzandgebied (dz) op de kaart geel*

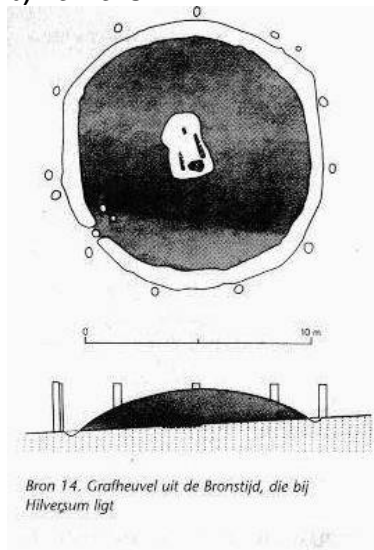
Na de ijstijden brak er een warme periode aan. Het landijs smolt en de zeespiegel steeg. In de lage delen van Nederland ontstonden daardoor moerassen. Op de plaats van die moerassen is uit resten van planten (die in het moeras groeiden) veen gevormd. Ten noorden van Baarn ontstond zo een groot veengebied.

> *Opdracht: Kleur de veengebieden (veen) op de kaart paars*

Het laaggelegen dal van de Eem werd regelmatig binnengedrongen door het zeewater (van Noordzee). Bij elke overstroming liet het water een laagje klei achter.

> *Opdracht: Kleur het zeekleigebied (zk) op de kaart groen*

b) De mens

Figuur 4: Grafheuvels uit de bronstijd bij Hilversum. Boven- en zijaanzicht (bron: 'Rondom de Gooise heuvels')

In de prehistorie woonden er alleen mensen in de hogere delen (+ 5m NAP) van Nederland. De lagere delen bestonden vooral uit moerassen en wadden. Hier was het te nat om te wonen. Op de hogere delen groeide loofbos.

Omdat de omgeving van Baarn hoog ligt zijn er veel oude sporen van bewoning te vinden, tot ongeveer 5000 jaar oud. De eerste mensen in het gebied leefden van de jacht op mammoeten, reuzenherten en rendieren.

Belangrijke archeologische vindplaatsen zijn de **grafheuvels** uit de steentijd en bronstijd. Grafheuvels zijn prehistorische begraafplaatsen, waar de dode met zijn bezittingen werd begraven. Deze spullen, zoals vuurstenen werktuigen en aardewerken potten, vertellen iets over hoe mensen toen leefden. Bij Lage Vuursche en op de Westerheide bij Hilversum zijn nog grafheuvels te vinden.

> *Opdracht: Markeer de grafheuvels op de kaart (nog net te zien aan de linkerkant) met een cirkeltje*

Opdrachten:

Bekijk de topografische kaart van tijdlaag 1000-1600.

1. Wat voor soort kaart is dit? Kies het juiste antwoord:

- A plattegrond
- B thematische kaart
- C topografische kaart

2.

- a) Wat is de schaal van deze kaart?
- b) Dat betekent: 1 cm op deze kaart =
- c) Welke elementen heeft elke goede kaart, naast de schaal?.....

3.

- a) Hoe noem je hoogteverschillen in het landschap?.....
- b) Met welke twee middelen wordt de hoogte aangegeven op deze kaart?.....

4. Omcirkel het hoogste punt van Baarn en Soest op de kaart.

a) Baarn: het hoogste punt ligt op + NAP

b) Soest: het hoogste punt ligt op + NAP

c) Waar ligt het hoogste punt? In het dekzandgebied / veengebied / stuwwalgebied?

5. Bekijk de hoogtecijfers in het dekzandgebied. Kies er drie en bereken het gemiddelde.
Het dekzandgebied ligt gemiddeld op+ NAP

6. Bekijk de hoogtecijfers in het zeekleigebied. Kies er drie en bereken het gemiddelde.
Het zeekleigebied ligt gemiddeld opNAP

7.

a Zet de vier verschillende landschappen rond Baarn in volgorde van hoog naar laag. Gebruik:
veengebied, dekzandgebied, stuwwalgebied, zeekleigebied

Hoog <.....> Laag

b Verweringsmateriaal (zand, klei, grind) wordt op verschillende manieren getransporteerd. Schrijf voor de volgende gebieden op welk 'transportmiddel' het materiaal heeft gebracht:

Klei :
Dekzand:
Stuwwal:

8.

a In welk landschapgebied bij Baarn woonden de eerste mensen?

b Waarom daar?

9.

a Welke voorwerpen werden in grafheuvels gevonden?

-
-

b Deze voorwerpen vertellen iets over het leven van de mensen in die tijd. Legt dat uit met twee voorbeelden:

-
-

10 Vul de volgende tekst in:

Periode	Onder het maaiveld
Tot 1000	De Utrechtse heuvelrug en de hogere delen van Baarn zijn ontstaan door de wind/ het landijs. Daarna is er in een koude periode een laag klei / zand over het gebied afgezet. Toen het na de ijstijden warmer werd, steeg / daalde het waterpeil. Er ontstonden moerassen / meren waarin veen werd gevormd. In de prehistorie waren de hoge delen rond Baarn bewoond, zoals het Baarnse veen /de stuwwal. Dankzij opgravingen in begraafplaatsen / grafheuvels weten we nog veel over de vroege bewoners.

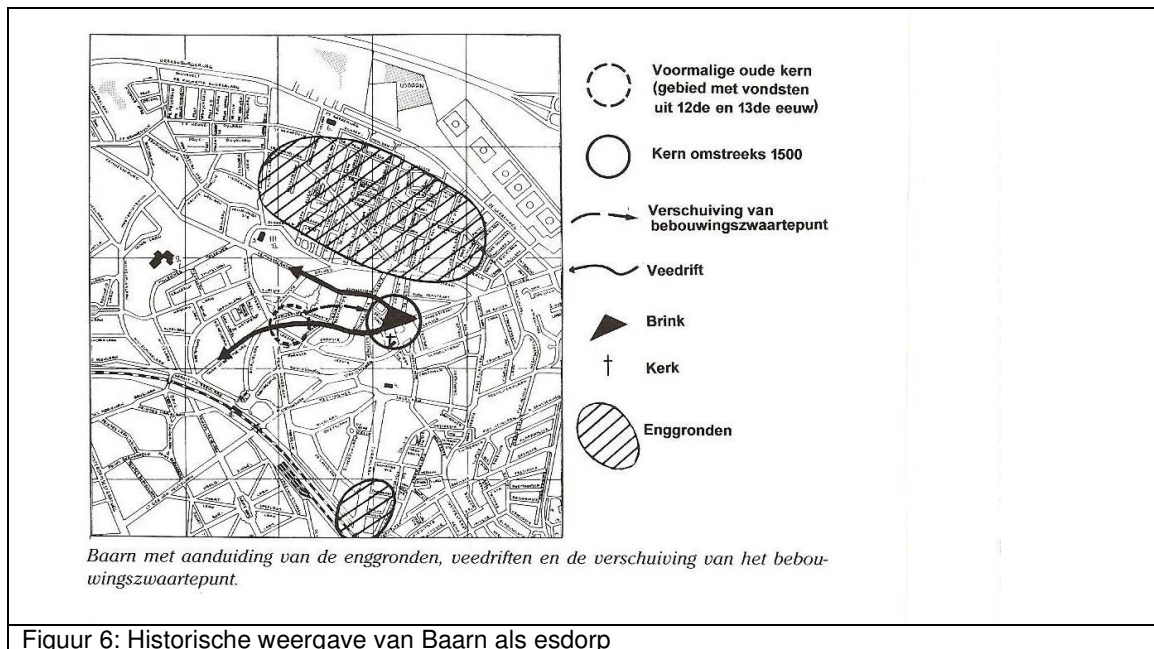
Tijdlaag 2: 1000 – 1600 De structuur bepaald:

a) Landbouw: brink en es:

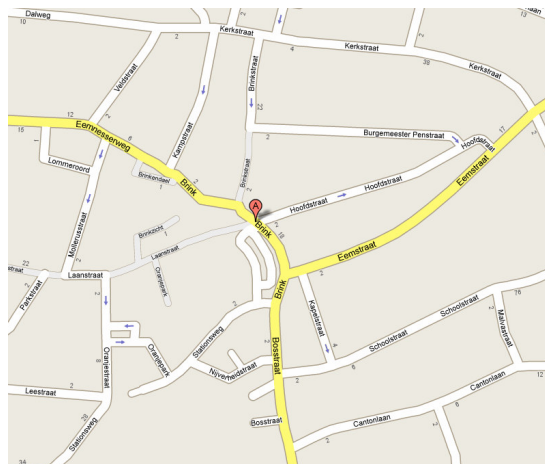
In de vroege middeleeuwen werden de bossen op de heuvelrug gerooid. Het landschap veranderde in heide. De bewoners lieten hier hun schapen grazen. De dorpjes (**esdorpen**) lagen aan de rand van de heuvelrug. De eerste boerderijen lagen rond de **brink**. Dit was een open plaats waar het vee 's nachts werd verzameld in schaapskooien. Deze plek groeide uit tot centrum van het dorpje.

Op de Brink werd de mest van de schapen verzameld. De boeren mengde de mest met heideplaggen en strooiden het uit over de hooggelegen akkers. Deze akkers heetten **es** of eng (zie Soestereng). Zo werd de akker vruchtbaar genoeg om er graan (rogge, haver, boekweit) te verbouwen.

De boeren lieten de schapen grazen op de hei op de Heuvelrug. De laaggelegen gronden bij de Eem waren te vochtig voor akkerbouw. Ze werden gebruikt als hooiland. Deze natte graslanden werden de **maten** genoemd. het hooi werd aan het vee gevoerd.

Figuur 6: Historische weergave van Baarn als esdorp

figuur 7: Centrum van Baarn in 2009

Opdrachten:

1. Bekijk figuur 7

a Welke straatnamen in Baarn laten zien dat dit vroeger een esdorp met een brink was?

b Welke genoemde straat ligt nog even centraal als in de Middeleeuwen?

2.

a Waarvoor gebruikten de boeren de Langeindsche Maten?

b Klopt dat met de hoogteligging?.....

c Welke grondsoort vind je hier?.....

3. Bekijk figuur 6

a Waarom lopen de veedriften richting het westen?.....

b Kleur figuur 6 in met de volgende kleuren:

brink = bruin

bebouwing rond 1500 = rood

es = geel

c. Bedenk waar de heide gelegen heeft en kleur deze paars in figuur 6.

3. Vul de onderstaande tabel verder in.

Tabel 1. Grondgebruik bij Baarn en Soest

Gebied:	Brink (Baarn)	Soestereng	Utrechtse heuvelrug	Eemdal
Hoogteligging:		<i>Hoog</i>		
Nat of droog:			<i>droog</i>	
grondgebruik:	<i>Vee verzamelplaats</i>			<i>hooiland</i>

b) Ontginnen en turf

Om aan nieuwe landbouwgrond te komen, moesten de mensen ook de veengebieden ontginnen. Zo werden de Baarnse Venen en Vuursche Venen vanaf de 14^e eeuw ontgonnen. **Ontginning** is het geschikt maken van een gebied voor landbouw. Daarom werden in het natte veengebied kanaaltjes gegraven voor de ontwatering.

Als je veen afgraaft en laat drogen wordt het **turf**. Turf werd in die tijd gebruikt als brandstof, vooral in de grote steden Utrecht en Amsterdam. Om het turf te vervoeren werden grachten (kleine kanalen) gegraven. Voorbeelden zijn de Drakenburgengracht, de Pijnenburgergrift en Praamgracht. Pramen waren kleine turfschepen.

> *Bekijk de kaart van tijdlaag 1000-1600*

> *Opdracht: Kleur de Praamgracht en de Drakenburgengracht op de kaart blauw.*

Opdracht:

4.

a Naar welke grote stad werd de turf via de Praamgracht vooral vervoerd?.....

b Bij welke rivier komt de Praamgracht nog steeds uit?.....

c Wat valt je op als je de 'grachten' vergelijkt met de kanalen van tegenwoordig?.....

c) Wie heeft de macht?

In de Middeleeuwen was de macht en het bestuur anders geregeld dan nu. Er bestond nog geen regering of gemeentebestuur. De provincies heetten **gewesten**. De bestuurlijke macht over de gewesten was in handen van de adel en/of de kerk. De Bisschop van Utrecht was de belangrijkste persoon in het Sticht (nu: Utrecht). Holland werd geregeerd door de graven van Holland. De Bisschop van Utrecht nam belangrijke beslissingen voor Baarn en omgeving. In zijn opdracht werden de veengebieden ontgonnen. Ook liet hij grachten en wegen aanleggen.

Figuur 8: grenspaal nr. 8 aan de Albert Schweitzerweg tussen Anna's Hoeve en Zandheuvelweg.

Eeuwenlang hebben de Utrechtse bisschoppen en de graven van Holland heibel gehad over de macht in het gebied rond Baarn. Om de grens tussen de gewesten aan te geven, liet de bisschop in de 14^e eeuw de Gooyergracht graven. Deze ligt langs een denkbeeldige lijn tussen de Leeuwenpaal (bij Huizen) en de Utrechtse Domtoren. Pas in 1719 was de grens definitief. Er zijn toen 17 stenen grenspalen langs gezet als markering.

> *Opdracht: Teken de huidige provinciegrens in op de kaart. Je kunt deze grens herkennen als de grijze streep onder het woord Drakenburgengracht.*

Opdrachten:

Bekijk de kaart van tijdlaag 1000-1600.

5.

a Welke streeknaam zit er in de naam Gooyergracht verborgen?

b Welk deel van de lijn die de bisschop liet trekken, zie je nog terug op de huidige kaart? Geef aan tussen welke plaatsen.

6. Welke straatnaam in het Roosterbos bij Baarn geeft aan dat de Utrechtse bisschop hier vroeger belangrijk was? Denk aan de beroemde toren.

7. Uit welke zinnen blijkt de bestuurlijke macht van de bisschop?

Kies de twee goede antwoorden. Neem alleen de letter over:

A In 1239 gaf bisschop Otto III toestemming om een gracht voor het turftransport te graven.

B De Utrechtse bestuurder Werner van Drakenburg liet de Baarnse Venen ontginnen.

C Graaf Willem IV liet de polder bij Eemnes ontginnen.

D In 1346 verleende de bisschop stadsrechten aan Baarn.

Toponymen

Sporen in het landschap kunnen je veel vertellen over de geschiedenis van een gebied. Makkelijk vindbare 'sporen uit het verleden' zijn bordjes met plaatsnamen, straatnamen en veldnamen. Dit noem je toponymen. Ze geven informatie over bijvoorbeeld de grondsoort, het grondgebruik en personen die vroeger belangrijk waren.

9. Lees de tekst over Toponymen

a Onderstreep de volgende namen aan op de kaart.

b Schrijf achter elke naam wat zij vertellen

Hooge Vuursche =
Koninginnelaan =
Binnendijk te Veen =
Praamgracht =
Zandheuvel =

10 Vul het schema in (doorhalen wat niet van toepassing is):

Periode	De structuur bepaald
1000 -1600	In de Middeleeuwen was Baarn een esdorp. Het vee liet men grazen op de maten / de heide. Elke avond werd het vee verzameld op de es/brink. De mest werd gebruikt om de akkers/hooilanden vruchtbaar te maken. De bisschop/graaf was de belangrijkste man in Utrecht. Hij zorgde voor de ontginning van de heide /veengebieden. Ook liet hij de Praamgracht / Gooyergracht graven als grens tussen Utrecht en Holland.

Tijdlaag 3: 1600 – 1800: Linten en lijnen

a) Zandverstuivingen

Door de groeiende bevolking werden er steeds meer schapen op de heuvelrug gehouden. De vele schaapskuddes vraten op den duur de hele heide kaal. Het dekzand werd niet meer vastgehouden door de wortels. Zo kreeg de wind weer vrij spel.

Er ontstonden grote zandverstuivingen. Bij Baarn: de Stulp, In Soest de Lange en Korte Duinen, de Witte Bergen bij Hilversum. Het stuifzand zorgde voor overlast in de omliggende dorpen. Daarom werden houtwallen aangelegd en bossen aangeplant.

> *Bekijk de kaart van tijdlaag 1600-1800*

> *Opdracht: Kleur de stuifzandgebieden op de kaart geel*

1. Waarom staat er: de wind kreeg *weer* vrij spel?

.....

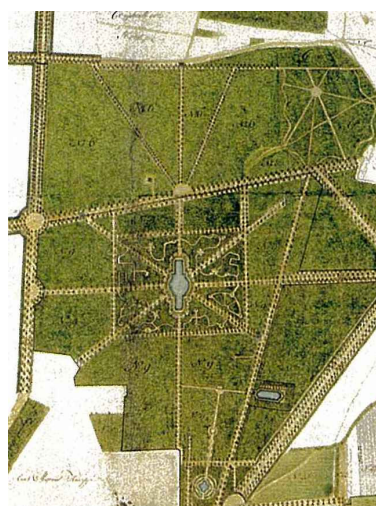
2. Hoe werd het stuifzandprobleem opgelost?

.....

3. Wat is er tegenwoordig op de plek van de zandverstuivingen van toen?

Onderstreep het juiste antwoord.

Vooraf *akkerland / weiland / bos / woonwijken*

Figuur 9: Uitsnede uit een kaart uit 1754 van Het Baarnsche Bosch bij Paleis Soestdijk. Ontworpen met een assenstelsel rond een vijver.

b) De Baarnsche lusthoven

De 17^e eeuw wordt in Nederland ook de **Gouden Eeuw** genoemd. Ons land was machtig en rijk. Kooplieden van de **VOC** vergaarden grote rijkdom door de overzeese handel met Indië. Die rijke Amsterdamse heren vonden de bos en hei in de omgeving van Baarn een aantrekkelijk landschap. Daarom bouwden ze hier luxe **buitenplaatsen** die ze gebruikten als zomerverblijf. Ook werden er jachtbossen aangeplant.

Eén van die rijke heren was Jacob Bicker. Zijn vader was een van de oprichters van de VOC en burgemeester van Amsterdam. Hij bouwde De Eult en De Hooge Vuursche. Zijn schoonvader Cornelis de Graeff liet rond 1650 het jachtslot Soestdijk bouwen.

> *Opdracht: Markeer de nog bestaande buitenplaatsen Groeneveld, Hooge Vuursche, Soestdijk en Drakenbrug op de kaart met een cirkel*

c) Zichtassen

Om hun deftige buitenplaats extra aanzien te geven lieten de kooplieden grote parkbossen er omheen aan leggen. Die tuinen werden doorkruist door brede lanen met grote bomen. Zulke lanen heten **zichtassen**. De bewoner kon daardoor vanuit zijn huis ver over zijn landgoed uitkijken. Maar wat nog

belangrijker was: de rijkdom van de buitenplaats was zo goed zichtbaar voor voorbijgangers. Dat effect is er nog steeds. Opeens doemt er een groot en deftig gebouw op tussen het groen. Een beroemde zichtas is de Koningslaan tegenover Paleis Soestdijk. Deze biedt uitzicht op het monument De Naald.

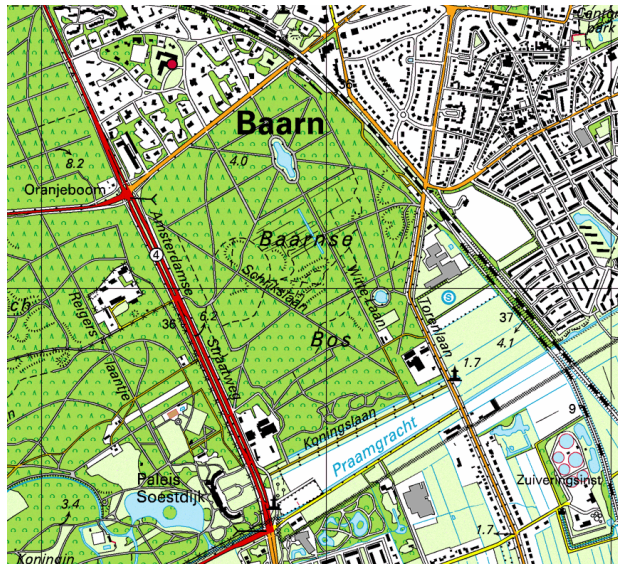
Opdrachten:

4. Waar kwamen de stichters van de Baarnsche Lusthoven vandaan?

.....

5. Baarn heeft geen zeehaven. Toch dankt de plaats zijn deftige aanzien (voor een deel) aan de Overzeese handel. Hoe kan dat?

.....

Figuur 10: Kaartfragment Baarn (anno 2008)

6. Bekijk figuur 10.

a Dit is kaartfragment is een deel van een *plattegrond* / *topografische kaart*.

b Bij deze kaart wordt een coördinatensysteem gebruikt. Waar zie je dat aan?

7 Vergelijk figuur 9 met figuur 10

a Is de bovenkant van de oude kaart wel het noorden? Leg de kaart goed.

b Markeer Paleis Soestdijk en monument De Naald op figuur 10.

c Hoe heet de zichtas tussen Paleis Soestdijk en de Naald?

8 Vergelijk het ontwerp uit 1754 met de kaart van nu. Wat vind jij ervan?

Kies het goede antwoord:

A Er nauwelijks meer iets over van het oude ontwerp.

B De assenstelsels zijn nog heel goed zichtbaar in het huidige landschap.

C Met is een beetje moeite kun je nog wat herkennen van de oude kaart.

D Het park is nu volgebouwd met huizen.

9 Vul het schema in (doorhalen wat niet van toepassing is)

Periode	Linten en Lijnen
1600 - 1800	Doordat er teveel schapen waren, veranderde de <u>heide</u> / het veen in een stuifzandgebied. Om het stuivende zand tegen te houden, werd <u>bos</u> /helmgras aangepland. Tijdens de Gouden Eeuw (<u>17^e eeuw</u> / 18 ^e eeuw) bouwden rijke Amsterdamse kooplui luxe buitenhuizen op de <u>heuvelrug</u> /langs de Eem. Rond de buitenhuizen lieten ze grote rozentuinen / <u>parkbossen</u> aanleggen. Door het groen werden lange zichtassen aangelegd: dat zijn <u>brede lanen met bomen</u> / strategische uitkijkpunten.

Tijdlaag 4: 1800 – nu: Fabrieken, sporen en wegen

Figuur 11: Koningin Juliana vertrekt na het jaarlijkse defilé op 30 april te Paleis Soestdijk.

a) Koninklijk Baarn

Baarn heeft een bijzondere band met het koningshuis. Al in 1674 krijgt stadhouder Willem III het jachtslot Soestdijk in bezit. In de 19e eeuw is het verbouwd tot zomerpaleis.

In 1820 krijgen de bewoners van **Paleis Soestdijk** uitzicht op het monument De Naald. Dit is een geschenk aan de kroonprins Frederik Willem van Oranje (later koning Willem II). Het is een beloning voor zijn rol als legeraanvoerder in de slag bij Waterloo, tegen de Fransen.

Pas in 1937 wordt 'Soestdijk' het hele jaar bewoond. Prinses Juliana en Prins Bernhard wonen er tot hun dood in 2004. Beatrix is hier als kind opgegroeid. Toen zij trouwde met prins Claus ging ze op Kasteel Drakestein wonen, midden in de Vuursche bossen. Kroonprins Willem-Alexander bracht hier zijn jeugd door, totdat zijn moeder koningin werd.

Bij dit kasteeltje werd rond 1650 het dorpje Lage Vuursche aangelegd. Compleet met boerderijen, school, kerk en molen.

Opdrachten:

Bekijk de kaart van tijdlaag 1900-nu

1. Welke beroemde Franse veldheer werd bij Waterloo verslagen?.....
2. Lees de tekst 'Koninklijk Baarn'
 - a Wie is de eerste 'Oranje' die bij Baarn neerstrijkt?.....
 - b Van alle koningen en koninginnen heeft er maar één als vorst in Paleis Soestdijk gewoond? Wie was dat?
3.
 - a In welk Baarns kasteeltje woonde Beatrix met haar gezin?
 - b Markeer dit kasteel op de kaart met een cirkel.
 - c Wat voor soort dorpje is Lage Vuursche? Een *brinkdorp* / *esdorp* / *kasteeldorp* / *bosdorp* ?

b) Spoorwegen zorgen voor snelle groei

In 1874 opent de spoorlijn Amsterdam – Amersfoort. Baarn krijgt ook een station. De **spoorverbinding** heeft grote gevolgen voor Baarn. Mensen kunnen nu veel sneller reizen naar de steden. De **reistijd** tussen het dorp en Amsterdam neemt af van een halve dag tot ongeveer een uur. In 1902 komt er ook een spoorverbinding met Utrecht. Ook kwamen er steeds meer verharde wegen, zoals de Amsterdamse straatweg. Tot die tijd waren veel wegen nog zandwegen.

Vanaf 1900 vestigen steeds meer welgestelde Amsterdammers zich in Baarn. Daarvoor worden villawijken aangelegd, zoals het Amaliapark, Prins Hendrikpark en Wilhelminapark. Het brinkdorp ontwikkeld zich tot forensenplaats. **Forensen** zijn mensen die dagelijks heen en weer rijden naar hun werk in een andere plaats.

> *Opdracht: Geef op de kaart 1800-nu de spoorwegen en de Amsterdamsestraatweg aan met zwarte lijnen.*

Na de Tweede Wereldoorlog breidde Baarn nog een keer sterk uit. Rond een deel van het bestaande dorp werd een schil van nieuwe bebouwing gelegd.

> *Opdracht: Kleur de bebouwing van Baarn op de kaart in met rood.*

4. Bekijk de kaart 'Baarn in 1907'. Vraag je leerkracht hiervoor.

a Zoek op de oude kaart de stations Baarn en Soestdijk op. Teken ze in op de kaart van 1800-nu.

b Welk station is er nu niet meer?

c Wat betekende de spoorverbinding voor de reistijd naar Amsterdam?

.....

Figuur 12: De Koninklijke wachtkamer in station Baarn

5 Bekijk figuur 12. Waarom heeft station Baarn een Koninklijke wachtkamer?

Denk logisch na en kies het juiste antwoord:

A De koning wilde niet tussen het volk wachten op de trein.

B Juliana en Bernard waren forensen en reisden elke dag per trein naar Den Haag.

C Frederik van Oranje kreeg de wachtkamer na het afstaan van grond voor aanleg van het spoor.

D Elk belangrijk treinstation heeft een Koninklijke wachtkamer.

6 Lees de tekst 'spoorwegen zorgen voor snelle groei' en bekijk de kaart 'Baarn in 1907'

a. Hoe heten de drie nieuwe villawijken? Kun je de namen verklaren?

1.

2.

3.

Verklaring van de naam:

b De nieuwe wijken liggen dichtbij het station. Waarom?

.....

7 In welke plaats werken jouw ouders? Zijn het ook forensen?

8 Bekijk de kaart van Baarn 1800-nu. De nieuwe wijken liggen vooral aan de noordoostkant van Baarn.

a Waarom werden de nieuwe wijken alleen aan die kant gebouwd?

.....

c) Industrialisering

Figuur 12: De Ruijter : van bakkertje tot beroemde fabriek

De Ruijter – de broodversierder sinds 1860 – is begonnen als patisserie (een soort bakkerswinkel) aan de Brinkstraat. Aan het eind van de 19^e eeuw groeide het bedrijf uit tot een nationale bekende leverancier van gestampte muisjes, hagelslag en ander broodbeleg. In 2007 verhuisde de productie van Baarn naar Utrecht. Het oude fabrieksterrein van De Ruijter aan de D'Aulnis de Bourouillaan wordt nu volgebouwd met huizen.

Net als De Ruijter zijn veel bedrijven tussen 1850 en 1950 snel groter geworden.

Het was de tijd van de **industriële revolutie**. Dankzij de uitvinding van machines konden producten veel sneller en in grotere hoeveelheden gemaakt worden. Er werden **fabrieken** gebouwd, waar lawaaige machines stonden. In die fabrieken waren veel **arbeiders** nodig. Die mensen moesten dichtbij het werk wonen. Tussen 1900 en 1930 werden veel arbeiderswijken gebouwd, met goedkope en kleine huizen. Zo'n wijk in Baarn is Het Rode Dorp.

Opdracht: markeer het voormalige fabrieksterrein van De Ruijter op de kaart

Opdracht: markeer het Rode Dorp met rode strepen op de kaart

8 Hoe werden producten gemaakt voordat er machines waren?

.....

9 Ligt het rode dorp dichtbij De Ruijter?

Ja / nee, omdat